

ERDŐSZETI LAPOK.

Második évfolyam.

II. füzet.

Február 1863.

Az országos mező- és erdőgazdasági tanügy érdekében *)

Irta Hideghéthy Antal.

Ő cs. k. Felsége a budai várnak építésétől fennmaradott adópótlékbeli pénzek nagy részét, t. i. 240,000 forintot, a mezei és erdőszeti gazdaság emelésére kegyesen utalványozván, ennek következtében a nm. k. helytartó tanács felhívja a m. gazd. egyesületet „hogya a gazdasági és erdőszeti tanodák ügyét alaposan és körülményesen tárgyaltatván, eziránt véleményes jelentését terjessze fel, különösen e 4 pontra nézve, t. i.

- a) a tanodák állomásainak kitüzése,
- b) az erdőszeti iskolának, melyik állomáshoz leendő csatoltatása,
- c) ezen iskoláknak felszerelése és tanterve, végre
- d) ez iskolák felállítási és fentartási költségeinek kimutatása iránt.

A gazd. egyesületnek igazgató választmánya e feladatnak megoldására egy külön bizottmányt nevezett.

Én mint e bizottmánynak tagjai közé sorozott, és mint olyan, ki e tárggyal már bővebben is foglalkoztam, bátor vagyok e fenfor-

*) Midőn ezen valóban remek értekezést, melyet Hideghéthy úr az országos Gazdasági Egyesület által a gazdasági és erdőszeti tanügy szervezése végett letett bizottmány mult évi November hó 19-kén tartott ülésében felolvasott — egész terjedelmében közzétennénk azon szándéktól vezéreltetünk, Hideghéthy úr nagy fontosságu indítványát t. olvasóinknak azon részével is melynek erre eddig alkalma nem lett volna megismertetni s egyszersmind t. olvasóinknak ebbeli véleményök nyilvánítására alkalmat nyújtani.

gó alkalomra vonatkozólag is, egyéni nézeteimet e következőkben a tisztelt Bizottmány elé terjeszteni:

Az ig. választmány illetőleges ülésének jegyzőkönyve, melyből e bizottmány alakításáról értesültem, megvallom egy kis kétséget és határozatlanságot keltett bennem az iránt, vajjon e bizottmánynak feladata-e a gazdasági és erdőszeti tanodák ügyét alaposan és körülményesen is ez alkalommal tárgyalni, mint az e felhívás bevezetésében mondatik; vagy pedig csupán csak a kijelölt tőkeösszevegből felállítandó és fentartandó két iskola szervezetét illető 4 pontra való véleményezésre szorítkozni, mint a mire a jegyzőkönyvi cikk vége látszik utalni.

Ha ez utóbbi volna az eset, miután e két iskola állomásai úgyis már mintegy előlegesen tervezve volnának, és az erdőszeti tanodának melyikhez inkább illő csatolására nézve is, nem esnék nehezen a választás, — elég volna részemről a tisztelt Bizottmány figyelmét röviden azon tervezetre felhívni, melyet én tavál az ez ügy körül irt „Figyelmeztetések“-ben, ily viszonyainkhoz illő egyszerű tanodáknak felszerelésére, tantervére és költségeire nézve az illető gazdaközönség elé, okadatolva és egész részletességekben is, terjesztettem.

De az én csekély belátásom szerint e bizottmánynak, mind a felhívás bevezetésénél, mind a dolog természetes rendénél fogva, feladataul kell tartanom, hogy elsőbben is a gazdasági és erdőszeti tanodák ügyét csakugyan alaposan és körülményesen tárgyalja, és hogy csak e tárgyalásból kifolyólag adjon legjobb belátása szerint véleményes jelentést az éppen fenforgó kérdéseknek, s különösen a föld- és erdőmivelés javítására és felvirágoztatására az Ő Felsége által kegyesen szánt eme pénzerőnek legcélszerűbb felhasználása tekintetében.

Mert ha mi csak e pontozott kérdéseknek tárgyalására szorítkozva, csupán ezeknek fejtegetésével akarnánk a dologban véleményezni, akkor mi a legnagyobb probabilitással jövőjét ásnánk alá egy oly államgazdászati ügyünknek, melynek a hazát átható és egészséges kifejtése lehet csak képes lényegesen biztos alapot teremteni anyagi jólétünk helyes előmentelésének általában, különösen pedig mindazon intézmények üdvös kifejlődésének is, melyek a hitel és közlekedési téren oly sok hazafias jóakarattal és fáradsággal legujabban is eszközlésbe vétettek.

Ily kiváló fontosságú államgazdászati ügynek tartom én a gazd. és erdőszeti tanintézetek ügyét hazánkban, és mivel ilyenek tartom,

érzem azon nagy felelősséget is, mely ezek tervezésénél reánk súlyosodik.

Az országnak majdnem egész vagyoni értéke a földbirtokban fekszik. A nemzeterőnek legnagyobb része ennek művelésére — a mezőgazdaságra — fordíttatik. Ebből kell kikerülni majdnem minden szükségünk fedezésének. Csak ennek kebelén táplálkozhatik minden egyéb iparunk kifejlése. Szóval egyedüli alapja ez államgazdaságunknak s ezzel nemzeti létünknek is.

Minden életrevaló lépés tehát, melyet mezőgazdaságunk hasznosításának valódi emelésére teszünk, — minden intézmény, melyet annak helyes irányu felvirágoztatására létrehozni képesek vagyunk, — mind közvetlen mind közvetve csak üdvös következményü leendő egész nemzeti jólétünkre, és létünk biztosságára. Valamint ellenben minden ballépés, minden felületes intézkedés e téren, kiszámíthatlan káros eredményeket vonand maga után államgazdaságunkra minden tekintetben.

Csak imént ez őszön, s ugyan e köztelken hangzott gróf Desseffy Emil ő méltóságának örök emlékü előterjesztése a m. földhitelezet-intézet alakító közgyűlésén. Engedelmet kérek, hogy reám nézve legmeghatóbb tételére ezennel hivatkozhassem, mely így szól:

„A panacea nem másutt, mint a szellemi és anyagi erők kifejtésében, és jó czélokra irányzásában, egyszersmind annak, mivel bírnunk, okos felhasználásában áll.“

E kevés szavakban össze van foglalva kifejtendő államgazdaságunknak egész bölcsessége.

És im e tárgyalásunknál, mely mezőgazdaságunknak leglényegesebb életerejére vonatkozik, kínálkozik a legfontosb alkalom, hogy a bölcs tanácsot a gyakorlati téren lehetőleg valósítsuk.

Hazánk a consummens gyáripár hiányában, a külföldön kénytelen gazdasági termékeinek vásárt szerezni. Szükségképen a világpiacra vagyunk ezekkel utalva. A világforgalomban napról napra szaporodnak versenytársaink. Ezek nagy része már is sok előnnyel bír felettünk, helyzet, közlekedés, pénz- s birtokviszony, értelem, ipar és takarékoság tekintetében. Az előnyökkel bíró üzletek, a jobb, kelen-dőbb és aránylag olcsóbban kiállított árucikkek, előbb utóbb lehetlenné teszik a világpiacra is az e tulajdonokkal szűkölködőknek haszonnal járó concurrentiáját, vagy csak éppen a véletlenül közbejött nagy szükség eseteire reducalják. Az illő és rendes haszonnélküli

versenyzésben pedig az üzlet elnyomorodik, s végre alaptökéjét is fel-emészti.

Hogy mezőgazdaságunk s vele nemzeti vagyonunk e sorsra ne jusson a naponkint szaporodó, és sokban előnyösebb versenytársakkal szemben, legalább hasonértékű előnyökre kell szükségképen törekednie, hogy természetményeit lehető mennyiségben, minőségben és illő takarékossgal állíthassa ki a nélkül, hogy életerejét csökkentené. Ez a mi elhalaszthatlan feladatunk.

E feladatunk megoldására való szándékunkban pedig, a mennyire egyrészt haszontalanság volna oly módok és eszközök után sovárogni melyek erőnk s hatalmunkon kívül esnek: éppen úgy másrésztől a józan ész és helyes hazafiság elleni vétkes könnyelműségnek tartanám, a saját erőnk körébe eső eszközöknek előteremtésében bármit is elmulasztani.

Meggyőződéseim szerint mindenekfelett és kiválólág a gazdasági, tudományosan alapos szakismeretnek általános terjesztése azon eszköz, mely mezőgazdaságunkat a leghatályosabban képesítendné azon hely elfoglalására és megtartására, mely azt a világforgalomban megilletheti.

A valódi szakértelemnek becsét és teljes értékét csak az tudja felfogni, kinek az tényleges birtokában van. Oly előny az, mely a legmostohább körülmények közt is utat tör működése életrevalóságának. Oly előny az, mely birtokosát képesíti, hogy a legcsekélyebb eszközökkel is üdvös eredményt teremtsen munkássága; míg az ezzel szűkölködő, még a jobb körülmények közt is, örökös tapogalozásban emészli fel erejét, és tartós sikerre éppen nem vergődhetik.

Mi lephetett meg bennünket e mult nyáron is angolországi zarándokolásunkban inkább, mint általános tapasztalata azon alapos értelmiségnek, melylyel ott mindenki foglalkozását űzi? Különösen pedig nem volt-e bámulatosan feltűnő azon biztosság, azon szilárdság, melylyel az angol gazdák, képességük önérzetében járnak el hivatásukban, és fokról fokra fentartóztatlanul haladnak folytonosan a jóra való fejlődésnek töretlen utjain? Mert bármily előnyös viszonyok istápolják is munkásságukat, de elvégre is csak az ő tudományos szakismeretük és alaposságuk azon főtényező, mely mezőgazdaságukat az ő sajátos körülményeikhez legillőbben kifejté és jövőjét biztosítá úgyannyira, hogy bátran és nyugodtan szembenézhetnek az egész világnak concurrentiájával.

A „Mezőgazdaságunk körüli figyelmeztetések“-ben tárgyilagosan tüntettem fel, mily nagy hiánya van nálunk általában a mezőgazdasági alapos szakképzettségnek. Kimutattam gazdaságunknak mind baromtenyésztési, mind földmívelési tekintetben lényegesen szomorú állását. Kimutattam továbbá, mily előkészületlenül lepték meg mezőgazdaságunkat különösen az újabb nyomasztó adóviszonyok, melyek a föld normalis jövedelmezhetőségéhez képest, példátlan aránytalanságban súlyosodván a birtokra, mind a mező-, mind az erdőgazdaságot legnagyobb mértékben oly abnormis és veszedelmes fejlődési útra kényszerítették, melynek a legnagyobb pusztulásra törekvő iránya már is igen kézzelfogható. Annál veszedelmesebb pedig ez irány, mert mindinkább begyökerezve, rendes szokássá, és még a kényszer netáni megszüntével is majd kiiríthatlanná válik.

Kimutattam, hogy csupán az empirismus útján nincs többé időnk gazdálkodásunknak lényeges javulását eszközölni, és érintettem a tünetmágyakat, melyek világosan oda mutatnak, hogy mostani tudományos szakismeretünk jóval csekélyebb, mint hogy azzal bármily üdvös hitelbankok segédelmével is, e körülmények közt, gazdálkodásunknak lényegesen jobb irányt adni, földjeink kizsárolásának elejét venni, s birtokainkat az elértéktelenítéstől megmenteni képesek volnánk.

Ily álláspontonról és ily viszonyok közt kellvén tekintenünk mezőgazdaságunknak jelen állapotját és jövődjét: önkényt felmerül előttünk ezen tárgyalásunkra bizott ügynek, t. i. a gazd. tanintézetek ügyének életbevágó fontossága. Mert midőn még oly államok is, mint Anglia és Belgium, hol a mezőgazdaság mestersége már a legkitünőbb felvirágzásra jutott, még újabb időkben is tanintézeteket alapítottak, hogy különösen a természettudományok napról napra újabb tért foglaló fejlődésének utmutatásait a gyakorlati téren mielőbb értékesíthessék: meg kell győződve lennünk, hogy nálunk, hol még a gyakorlati gazdaság mesterségében is csak a fejlődés küszöbén állunk, csak is életrevaló gazd. tanintézeteknek létrehozása által teremthetjük elő azon alapos gazd. szakismeretet, és szakértelmet, a mi nemcsak mezőgazdaságunk helyes kifejlésének, de még a többi államgazdasági intézményeinknek is szilárd alapot biztosíthatna.

De midőn egyrészt a gazd. tanintézetek létrehozásának elhalasztathatlanul sürgős szükségét elismerjük: meg kell győződve lennünk másrészt arról is, hogy teljesen haszontalan, sőt a házára nézve tán inkább káros munkát tennünk, ha ez intézeteket nem olyanokká alkot-

nánk, hogy a célnak, az ő nagy feladatuknak lehetőleg megfelelhessenek. Mert a nagy publicum, melynek úgy látszik igen kevés tiszta fogalma van különösen e tárgyban, könnyen kielégítve gondolná magát csak fölületes és félmérvű intézményekkel is, s az átható és teljesen célravezető intézkedések, a még messze időkre, legvalószínűbben a már elkészített alkalomra halasztatnának, és így közremunkálásunkkal altatnánk el e fontos ügynek jóra való kifejlését és aláásnánk jövőjét is.

Hogy pedig felállítandó tanintézeteink célravezetők legyenek, minden törekvésünknek oda kell irányozva lenni, hogy ezek a mi sajátos körülményeinkhez, fejlődésünk fokozatához és szükségünkhöz legyenek minden képen alkalmazva. Ellenben azon kérdés, hogy mily rangúak legyenek e tanintézetek? hogy azok felső, vagy közép, vagy éppen alsóbb rendűeknek neveztessenek? erre én súlyt nem helyezek, s ez a dolog lényegén nem változtat, mert a fődolog, hogy életrevalók, s mint ilyenek, áldáshozók legyenek mezőgazdaságunkra. Ugyanazért:

I-ső kellék hazánkban, hogy a gazd. tanintézetek főleg gyakorlati irányúak legyenek, melyekben a gazdaszatnak gyakorlati mestersége, mind a földmívelést mind a növénytermesztést és baromtenyésztést illetőleg, minden technikai kivitelében ne csak taníttassék, hanem a tanulók által el is sajátíttassék.

Ha fontolóra vesszük, hogy ez időben, és annál inkább a jövőben, a mezőgazdaság szükségképen mindinkább az iparosodás terére szorul, — hogy hasznosítására az egyszerű eszközök helyett naponkint újabb, műszerűbb és terjedelmesebb gépek tűnnek elő, — hogy nemcsak a juhnyájnak, hanem mindennemű gazdasági állatnem termesztésének tökélyesbítése a gazdának elhalaszthatlan működései közé tartozik, hogy gazdaságát helyes haszonnal fentarthassa sat. — elég világos leendő előttünk, miképen e kiválóan gyakorlati irány lényeges és mellőzhetlen kelléke felállítandó tanintézeteinknek.

Ezen kellék valószínűsítésére pedig mindegyik tanintézet mellett egy kellő műhely, azaz a vidéknek megfelelő gazdaság szükséges, melyen a helyes gazdasági gyakorlatnak mintaképeül a legillőbb haszongazdaszat volna üzletbe veendő, és fentartandó.

E példánygazdaságoknak pedig nagysága, helyisége, talaj minősége, berendezése, üzlete s a t. mind megannyi a létező viszonyokhoz mért helyes eljárást igényelne.

II-ik szempont e gazd. tanintézeteknél, hogy azok valóban tudományos elvekre alapított, és mindig a fejlődő tudományok színvonalán tartandó elméleti oktatást is nyujtsanak.

Jelen korunkban már meg kell győződve lennünk arról, hogy az okszerű haszongazdászat a természetöröknek czélszerű felhasználásában áll. Szükséges tehát, hogy a természetnek idevágó törvényeit lehetőleg ismerjük, s így azon tudományokat, melyek ez ismeretre vezetnek, mint a gazd. szakképzéshez előkészítő alaptudományokat, elsa-játítsuk.

Ez alaptudományoknak sokneműségéből, a következőket tartom főleg — szükséges és rendes tanulmányozásul — az intézetekbe fel-veendőknek:

Természettan,
Vegytan,
Földisme,
Állatélettan,
Növényélettan, és
Mathematika.

E tudományokban pedig oly tanítás szükséges, mely az elméletnek a gyakorlattal való összeházasodását eszközölje úgy, hogy ezek egymást áthassák, és életre gerjesszék. Mert a természettudományoknak nem valami nagymérvű historiai ismerete, hanem az azoknak terén kikutatott, tisztába hozott és mindannyi változhatlan igazságokul megalapított természettörvényeknek megismerése és tudása az, a mi a gyakorlati gazdát képessé teszi, hogy működésének helyes szabályait, minden előforduló esetek és körülményekben, biztosan megtalálja. És így még az oktatásmódnak is ez alaptudományokban nem a szokott abstract modorban, hanem mindig határozott irányban a kitűzött czél felé, t. i. e tudományos elveknek a gazdaságra való alkalmazásával kell történni.

A gyakorlati gazdálkodás mesterségébe való technikai beokulást, és emez előkészítő alaptudományokba kellő beavatást, e tanintézetekben szükségképen a gazd. szaktudományok illő tanításának kell követnie.

A gyakorlati gazdaság ugyanis, mind földmivelési, mind állat — és növénytermesztési tekintetben tényeken alapszik, és nem létezik tényekben gazdagabb mesterség ennél. De a tények és egyéni tapasztalatok milliói feledékenységre enyésznek, és csak a tudomány az, a mi azoknak eredményét elvekbe foglalva, nekik kifejezést kölcsönöz, és így az utókorra is átörökíti. Ez a szaktudományoknak rendeltetése, és ebben áll lényege. És a mint a gyakorlati gazdamesterségnek fő-célja, hogy a lehető legnagyobb tiszta jövedelmet teremtsen elő a gazdaságból, éppen úgy főfeladata a tudományoknak, hogy e nagy jövedelmet állandósítsa és örök időkre biztosítsa.

E czéllal és feladattal szemben nem kételkedhetünk, hogy ily szakbeli tudományos oktatásnak kell gazd. tanintézeteinket koronázni.

A tanítandó szaktudományok ezek:

föld és rétmivelés,
növénytermesztés,
állattenyésztés,
gazdasági üzlettan,
kertészet és szőlőszet,
gazdasági iparüzletek, mint selyemtermelés, szesz és czukorgyártás. Ez utóbbiaknak legalább is a gazdasági érdekből meritett főbb elemei és vázlata;

gazdasági gépészet,
és gazdasági számvitel.

A gazdaság általában oly tudomány lévén, mellynek csak általános elvei vannak, de szabályai csak a helybeli viszonyoktól függenek: e szaktudományokból se törekedjünk a tudákosság tömkelegével halmozni el ifjainkat, hanem azok igaz és egyszerű főelveinek kimutatása és tanításával fejlesszük értelmüket, és ítélőtehetségüket, és így képesítsük őket helyes önmunkásságra. S ez legyen a zsinórmérték a szaktudományok előadásában.

Önként következik ezekből, hogy ez intézetekben a gazdasági gyakorlathoz megkívántató technikai ügyesség megszerzésének, és az alaptudományokba való beokulásnak meg kell előznie a szaktudományok oktatását. Ez pedig úgy volna legczélszerűbben berendezendő, hogy

az egész tanfolyam 3 évre szabályoztatván, az első kettő a gyakorlat és alaptudományoknak egyetemben, a 3-dik pedig különösen a szak-tudományoknak szenteltetnék.

Önként következik továbbá, hogy a növendékeknek az intézetbe leendő felvételük kellékei lennének:

a) munkaképesség, és így legalább 17 éves kor;

b) sikerrel bevégzett gymnasiális vagy reális classisok, vagy az ezeknek megfelelő készségüknek illő vizsgálat útján történendő kimutatása.

III-dik szempont, melly a gazd. tanintézetek megalapításában figyelmet igényel, az, hogy ezen, a szakértelem terjesztésére leendő intézkedés általános — és az országnak minden, még a legkisebb gazda és birtokos osztályára is kiterjedő hatásu legyen.

Bőven tapasztaljuk, hogy a legjobb és legigazabb ügy, még az eszményi világban is csak úgy lehet hatályossá, csak úgy hozhat egy országra üdvös eredményt, ha az a nagy közönséget áthatja, és az egész nemzettestnek meggyőződésévé válik. Mennyivel inkább így van ez a materialis világban! Parancsoló szükség tehát reánk nézve, ez intézeteket egyszersmind oly irányuakká alkotni, hogy működésük az egész földmívelő népet is áthassa.

Elérhetjük pedig e célt, ha

1-ször ez intézetek mellé egy-egy földmíves iskolát is állítunk a kisebb és majoros gazdák számára, mellyek tanoncjai leginkább a gyakorlati gazdaság mesterségének technikai üzletében, és így a mindennemű okszerűbb gazdasági eszközök és gépek kezelésében, a czélszerűnek elfogadott mívelési módok, rendszerek és iparágak kivitelében, és az állattenyésztés, tartás, ápolás, hizlalás helyes módjában szerezzenek maguknak lehető legtökéletesebb gyakorlati jártasságot. Mellesleg pedig nyerjenek az elméletből annyi elemi oktatást, hogy működésüknek öntudatára vezéreltessenek.

E növendékek volnának egyszersmind az intézet gazdaságának rendes munkásai, és felvételük kellékeül szükségeltetnék:

a) ép erkölcs és egészséges testerő, s hogy teljes munkaképességgel birjanak, legalább 17 éves kor;

b) írás, olvasás és számvetésben való egyszerű jártasság.

2-szor ha ez intézetekben egy 1 évi gazd. tanfolyam a vidéki iskolatanítóknak készült candidatusok számára is nyittatik, mellyben ezek a gazdaságtól az ő hivatási körükhöz illő gyakorlati és elméleti oktatást megnyerhetik. Ezenkívül pedig a már elhelyezett iskolamestereknek, szünideikre berendezett, egy pár hónapi ilyen mű oktatási cyclusok tartatnak.

Hozzájárulván ehhez még azon intézkedés, hogy az iskolamesterek meglevő birtokainak az iskolához való közel helyeztetése lehetőleg eszközöltessék, — és hogy az országban az okszerűbb gazdasátnak elemi tanítása az általános elemi oktatásnak kiegészítő lényeges részévé avattassék: ez intézkedések által életképesen megtestesíttetnék nálunk egy oly eszme, mellynek gyakorlati létrehozatalán a külföld már évek óta áldozattal, de még eddig nem a megfelelő sikerrel fáradozik, t. i. a fejlettségben általában leginkább elmaradott földmives néposztálynak, az ő életfoglalkozási szakjában adandó, helyes és korszerű kiképzetésének eszméje.

Ugyanis az ily gazdasági képességgel is ellátott iskolamesterekből megannyi apostolai válnának az okszerűbb gazdálkodásnak. Mert kis birtokaikat saját maguk érdekében is mindannyi kis mintagazdasággá és pedig helyszerű hasznos példánygazdasággá alakítván, meg a községek faiskoláit is kezelésük alá vevén, ezekben nem sokára a gyakorlati oktatásnak is leghatályosabb módját nyújthatnánk.

Itt a falusi ifju sarjadék még hajlékony gyermekkorában a földmivelés és baromtartásnak helyesebb üzletébe, — úgy szinte a gazdasátnak a közvagyonosságra igen jótékonyan ható mellékágaiba, mint gyümölcs- és konyhavetemény-termesztés, sajt- és vajkészítés, len-és kenderkezelés, selyemtenyésztés, sat. és ezeknek helyes kivitelébe élő gyakorlattal beokulhat. És a gyakorlatnak felvilágosítására még annyi elméleti tanítást is nyerhet az idevonatkozó természettudományi ismeretek elemeiből, hogy idővel saját körében is helyes értelemmel és ítélőtehetséggel működhessék.

A népnevelésnek lényeges részeül befogadott ily elemi oktatás nevelné leginkább a népet azzá, a minek lennie kellene, t. i. munkás jó emberré, és mindenképen hasznos és fentartó polgárává a hazának. És valóban alig képzelhető status-intézmény, mely különösen ily kiválólag földmives országban, mint a mienk, a közjólét megalapítására oly jótékony és hatályos befolyással lehetne, mint ily intézkedésnek helyes valósítása.

IV-dik szempont e gazd. tanintézeteknél, hogy azok, — midőn egyrészt a gazdasági foglalkozásra hivatottak minél nagyobb számának lehetővé tegyék a kiképzésben való részvételt: úgy másrészt oly berendezési szervezettel is bírjanak, hogy az e pályára készülő ifjúságnak általános erkölcsi és helyes közmívelődési kifejlésére is üdvös hatással működjenek.

Az elsőt úgy fogjuk elérni, ha ez intézeteket a növendékekre nézve minél olcsóbbakká alakítjuk, ezt pedig leginkább elősegítendi a szerény convictusszerű berendezés. És e mellett, miután még ügylät-szik, hogy kielégítő dotatió hiányában, a növendékek részéről fizetendő díjnak egy részét tanpénzül is igénybe kellend venni, igen megközelítőleg elégségesnek tartanám, ha a ruházaton kívül levő egész ellátásért és tanításért.

a felső osztálybeli növendékek évenként 300 frtot,

az alsóbb osztálybeliek, kik egyszersmind az intézetnek fokunkint betanított rendes munkásai, munkájuk értékesítéséhez képest:

1-ső évre 120 forintot

2-dikra 80 „

3-dikra 40 „

az iskolamesteri praeparandisták pedig 160 ftnyi évdíjjal fizetnének.

A másodikat pedig úgy fogjuk lehetőleg megközelíteni, ha kerülván a növendékeknél minden czéltalan tulszigort, de még inkább a pusztító fegyelmetlenséget, ez intézetek a legegyszerűbb családi stýlben hozatnak létre, melyben az igazgatók növendékeikre nézve apai kötelezettséggel és egyszersmind apai hatalommal ruháztatván fel, szeretettel vezérlett és figyelemmel ápoltt egyszerű családi életet alakíthatnak, melyben minden jóra való törekvés legörömeztobb és legbiztosabban megtelepedik. És csak így lenne elérhető, hogy ez intézetekben nem holmi oktalan fényeskedéssel és elbizottsággal telt uracsok, hanem józan erkölcsű munkás szorgalmu, és mindenképen hasznos fiai teremjenek a hazának.

V-ik szempont ez intézetek létrehozásánál, hogy az alkalmazandó igazgató és tanító egyének különösen lélek ismeretes megfontolással és szakértelemmel választassanak.

Ez egyéniségeknek valódi képességén; becsületes jóakarátán és erélyességén sarkalván ez intézeteknek életrevaló működése és kifejtése, fontos leszen hivatásuk, és nagyok az igények, melyek feladatuknak sikeres megoldásához kötvék. Az erre képes tehetségek pedig nem mindennapi emberek a közéletben, miután nem holmi tudákos, hanem képességüket az életmezején tanusított férfiak sorából kerülhetnek csak ki.

Ily egyének megszerzésének csak azon egyetlen módja van a mai világban, hogy tisztességes és közhasznú állásukhoz méltóan, minél jobban jutalmaztassanak.

E tervezet szerint való intézetekben két fő személyre szorítkoznék leginkább a tanítási szakma:

Egyike az igazgató, ki az intézetnek és gazdaságának vezérletén kívül, egy segéddel mellette, tanítaná a gazdasági szaktudományokat.

Másika pedig egy tanár, ki szintén egy segéddel, az előkészítő alap — vagyis természet és számtani — tudományokat adná elő, és pedig mindegyik, t. i. igazgató és tanár, az intézetnek mindegyik osztályában.

Az igazgató, mint lelke és vezetője az egésznek, hogy hivatásának megfelelőhessen, valódi tudományos alapossággal készült, és az életben eredményteljesen próbált, gyakorlati gazdának kell lennie, és a korszerű hasznos fejlődésre törekvő fogékonysággal, a megkivántató oktatási képességgel, általában pedig életrevaló tevékeny észszel birnia.

Az alaptudományok tanára pedig, a szakmájabeli alapos készültségen kívül, annyi gazdasági ismerettel is birjon, hogy tanításait a gyakorlati gazdaságra vonatkozólag és alkalmazva legyen képes illőleg megtenni,

Az intézetbeli oktatásnak részletes kiegészítésére alkalmazandó lenne még ez intézeteknél:

egy pénztárnok és számvivő, ki egyszersmind a gazd. szám és könyvvitelnek legillőbb tanítója is lenne;

egy kertész - vinczellér, ki elég képességgel bírna a gyakorlati kivitel, és műfogásokban való alapos oktatást eszközölni.

Ezen vezérlő és oktató személyzetnek évenkénti fizetéseit pedig e következőkben gondolnám legillőbben megállapíttatni; azon megjegyzéssel mindazonáltal, hogy e fizetésekből $\frac{1}{3}$ rész évenként levonatván, az illetők jövőendőbeli biztosításul tákarékpénztári könyvecskében félretétessék;

1. igazgatónak	3000 forint
2. tanárnak	2000 „
3. egyik segédnek	1000 „
4. másik segédnek	1000 „
5. kertésznek	750 „
6. gépész kovácsnak	750 „
7. pénztárnok és számvivő	1200 „

Összesen 9700 forint

Az oktatáshoz szükséges segéd eszközökre való költségek pedig évenként 1200 fttal fedezhetők levén, egy ily tanintézetnek oktatási költségei évenként körülbelül 11 ezer forinttra számíthatók.

Egy egy ily intézethez csatolandó erdészeti tanszék végre, még 2000 ftnyi évi költséggel lenne megalapítható.

VI-ik szempot ez intézetek megalkotásában szükségképen az, hogy azokba egy kiapadhatlan élesztő erő oltassék, nehogy élhetetlen tudósdiságnak, és egyoldalú éretlen tendenciáknak műhelyévé váljanak, vagy nyavalygó tehetetlenségben satnyuljanak el.

Ezen élesztő erő csak a gazdasági közélettel való szoros kapcsolatban és folytonos nyílt összeköttetésben rejlik. Ez összeköttetés pedig leghelyesebben eszközöltetik, ha a vidéki gazd. egyesületeknek működései is, legalább nagyában, ez intézetekhez csatlakoznak; a mihez ismét szükséges, hogy ezek a vidéki közlekedésnek egy főpontja közelében telepíttessenek, hogy így a gazdasági közéletnek gyűlpontjául is szolgálhassanak.

Ugyanis ha ez intézetek egyszersmind a vidékenként csoportosulandott gazd. egyesületeknek mintegy köztelkévé és működési terévé

avattatnak, s ez egyesületek itt tartják legalább nagy gyűléseiket, — itt rendezik kiállításait, — szántó s egyéb mindennemű gazd. gépekkel való versenyeiket, — és minden a gazdálkodás terén kitűnő életrevalóbb törekvéseknek és ügyességnek díjazásait: ez intézkedések által választatnék a legrövidebb ut, és leghatályosabb eszköz az ország mezőgazdaságának általános és helyes fejlesztésére.

Mert midőn egyrészről a tanintézeteknek alkalom lenne így nyújtva, hogy a közgazdászatnak gyakorlati előmenetelét, igényeit és hiányait folytonos figyelemmel kísérhessék, — hogy nyílt próbatételeket tarthatnának, melyekben növendékeik mind tudományos elméleti képzettségüket, mind pedig gyakorlati ügyességüket a nyilvános közversenyben tetteleg bizonyítani köteleztetnének: ez által meg lenne tesztelve azon hatalmas ösztön és kiapadhatlan élesztő erő, mely tanítót és tanítványt egyaránt áthatva, nemes büszkeséget és öntudatot, s méltó közbecsülést ébresztene a helyes munkásság szülte képesség iránt, és ez intézeteknek folytonosan tevékeny működését korszerű és örökös fejlődésben tartaná.

Másrészről pedig ez intézkedésből lényegesen üdvös befolyás háromlanék egyenesen az élemedelt gazdaközönségre is. Mert az alaposan tudományos gazdasági ismereteknek az intézet példánygazdaságában eszközölt kézzelfogható megtesztése, mind földmívelési és gépészeti, mind állattenyésztési részletes kivitelében közszemle tárgya lévén: közvetlen oktatásul és vonzó például szolgálna a gyülekező vidékbeli gazdaközönség kicsinyének nagyának, és hatályos előmozdítója lenne a közéletben is gazdasáztunk jóra való kifejlődésének.

Évenként előforduló három napos g a z d. n é p ü n n e p p é lehetne mindezt szervezni vidékenként; és pedig népünnepekké a szó legnemesebb és leghasznosabb értelmében.

Ily módon történhetnék meg, hogy a gazd. tanintézetek és egyesületek egymás tüzenél együtt melegedvén, és egymás működését kölcsönösen istápolván, mindegyiknek hatása annál életrevalóbbá és eredményteljesebbé válnék.

Végre még egy VII-ik szempont van e tanintézmények körül, mely felé ösztönszerűleg irányul figyelmünk; t. i. hogy ezeknek mintegy betetőzéseül az e tanintézetekbe helyesen és sikeresen nem férő tu-

dományokra nézve, mint államgazdaságot, statisztika, hazai jog, állatgyógyászat, a pesti egyetemnél egy, e képzett gazdandóvendékek igényeinek megfelelő tanfolyam rendeztessék, mely tanosztály a központi országos gazd. egyesületnek állítandó vegyészeti műhelyével és geológiai buvárlatai eredményeinek előadásával egy egész-szó alkotva, mintegy kiegészítő legfelsőbb osztályát képezné a gazdasági tanügynek.

Az előadott pontokba foglaltam össze a hazánkban létrehozandó gazdasági tanügy lényegét. A részletesb és okadatoltabb ismertetésre nézve bátor vagyok az ügy baratainak figyelmét az e körül már előbb irt munkácskámra felhívni. És e pontokban ajánlanám a nm. helytartó tanács specialis kérdéseinek két utolsójára t. i. ezen iskolák felszerelése és tanterve, meg az illető költségekre nézve, a tisztelt Bizottmány által adandó véleményezési tervet megállapíttatni.

Alig hiszem, hogy még ennél is egyszerűbb tervezettel állhatnánk elő, ha csak az a l a p o s s á g o t, melyre e tárgyalásnál fel is hivatunk, teljesen kockáztatni nem akarjuk. Mert, ha valahol, tehát itt kell kerülnünk minden felületességet. A charlatanismus úgyis annyira elharapódzik ez újabb időkben még a gazdaságot terén is, hogy alig ismerék sürgősb és hatályosb hazafiui kötelességet, mint ezen, az önámításra és az elbizottság maszlagának terjesztésére mindinkább törekvő léhaság ellenében, a valódi és exact ismereteknek minélnagyobb mérvbeni terjesztését. Feladatunk tehát nézetem szerint nem lehet más, mint hogy midőn egy részről a lehető egyszerűséget követjük ez ügy-terv megalapításában: másrészt az ország gazdaságának valóban megfelelő üdvös és hasznos intézkedésekre adjuk véleményezésünket,

A gyökeres javításra való törekvés irányozhatja csak megállapodásunkat az ezen gazd. tanintézeteknek alkalmas állomásai kitűzésében is, a mire véleményünk az a) pontban kéretik.

Ha valamiben, úgy az iránt látszik nálunk nézetegység uralkodni, hogy gazd. tanintézeteinknek mindenekelőtt gyakorlati irányu-aknak kell lenniök. E gyakorlati irányt pedig másképp létesíteni me-
rőben lehetetlen, mint ha azokat gazdasági viszonyainkhoz lehetőleg alkalmazzuk. Nincs azonban Európában ország, kivéve Muszkaországot,

melynek külön részeiben oly egymástól eltérők, sőt ellenkezők volnának e viszonyok, mint nálunk. Ha tehát a tanintézetek állomásaira nézve adandó véleményezésünkben is jól és biztosan akarunk eljárni, nem tehetjük ezt másképp, mint hogy az országnak gazdaságilag homogen minőségű vidékeit lehetőleg csoportosítva, e szerint tervezzük azoknak megfelelő helyiségeit és számát.

Nem látom most alkalmoszerűnek annyira terjeszkedni e részt, a mit egészben kívánatosnak tartanék a hazára nézve; hanem szorítkozom egyedül a legégetőbb szükség mérvére. És e szempontból indulva ki, ha az ország vidékei akint csoportosíttatnak, hogy például:

a dunántuli kerület mint 1-ső,

az éjszaknyugoti kárpátok láncolatának terjedelme körülbelül a Hernád völgyig mint 2-ik,

innen a felső Tiszavidék a Körösig mint 3-ik,

a Duna-Tisza-köz mint 4-ik,

végre a Körös-Marosköz és Temes vidéke mint 5-ik gazdasági terület állapíttatnék meg, és mindegyik területen egy ily intézet hoztatnék létre: legalább nagygyából volna megközelítve a cél, és találkoznánk egyszersmind a felállítandó intézetek azon számával is, mely a nm. helytartó tanácsnak leiratában, már Albrecht főhg. ő fensége kormányzósága alatt, a kormány részéről is, mint szükségesnek elismert mennyiség felemlítettik.

Ez indokok folytán bátor vagyok a tisztelt Bizotmánynak az ország területének ezen öt gazdasági kerületre való csoportosítását, és ennek megfelelőleg a kérdéses tanintézetek számának is véleményezésükben leendő megállapítását ajánlani. Ezeknek állomásai pedig e területekben számos specialis körülmények tekintetbe vételével volnának megállapítandók, a melyeknek előszámolására ezuttal nem terjeszkedhetem.

Hétra volna még az ez intézetekhez csatolandó erdőszeti iskolák kérdése.

Ezeknek állomásait illetőleg a nézetben volnék, hogy már az erdőszetnek lényegében különböző minémiségénél fogva is, legalább a három első kerületnek gazd. intézeteihez egy egy erdősz iskola is csatoltassék.

A mi pedig ezeknek részletes szervezetét és tantervét illeti, erre nézve nálamnál szakavatottabb férfiak fognak a tisztelt Bizottmány elé véleményt terjeszteni.

Midőn az Ő Felsége által a gazd. tanodák alapjául utalványozott 240000 ftnyi öszveggel szemben, e mérvben és e minőségben véleményezem azoknak létrehozását: érintém egyszersmind az indokokat, és azon erős meggyőződésben vagyok, hogy hazánkban, mint majdnem kizárólag termelő országban, csak ez lehet a minimum, a mit mezőgazdaságának életszükségű értelmi instructiójával mindenekelőtt előteremteni kelletik. És ha egyrészt ez alapöszeget magában csak megközelítőleg sem tarthatom elegendőnek e tanintézetek létesítésére, de másrészt méltó tekintetbe véve a jó szándékot, és kifejezett készséget az ország kormánya részéről is: egy oly kiindulási pontnak, és oly segélyezésnek kell tekintenem, mely e fontos feladatunk sikeres megoldását lényegesen előmozdithatja. Mert hozzá csatolva mindezekhez illő saját közremunkálásunkat, igen is lehetségesnek látom a gazg. tanügynek ezen mérvben leendő valószínűségét.

Ugyanazért én részemről hálás elismerést érzek mind Ő Felségének e kegyes ajánlata, mind pedig a nm. helytartó tanácsnak e készséges igyekezete iránt. De midőn szivemből örülök a m. kormánynak a közjólétre törekvő e téren tanúsított kezdeményezésén, ki kell jelentenem egyszersmind azon rendíthetlen meggyőződésemet is, hogy nem létezik oly kormány, nem létezik oly törvényhozási hatalom — bármi pénzalappal rendelkezék is — mely országos köztörekvés nélkül általában, és a jóakaratus értelmesebb hazafiaknak tényleges közremunkálása nélkül különösen, ez ügyet célra vezetőleg elintézni, és ennek leglényegesebb életerejét előteremteni tudná.

Arra nézve, hogy miképen valósítsuk e tényleges közremunkálást a jelen körülmények közt úgy, hogy összefogva a m. kormány igyekezetével, a mezőgazdasági ipart országosan átható ez intézkedéseket létesíthessük; bátor vagyok a tisztelt Bizottmánynak még a következőket előterjeszteni:

Két év előtt, midőn ugyan az országos gazd. egyesület ez ügyet előtérbe hozta, hogy iránta az országgyűlés segedelmezéséhez folyamodjék, azon indítványt tettem, hogy az országgyűlés törvényszerűleg auctorisálná a kormányt, az egész földbirtoktól a képzelhető legkisebb censust e célra beszédhetni. Az innen került összegek költségi alapul szolgálnának, s — ad normam mint az angol poor-tax hovaforditása az uniók bizottmányai által kezeltetik — a kerületenkint alakulandó egyletek ad hoc bizottmányainak kezelésére bocsájtva, ezek által — természetesen a kormánynak illő felügyelése alatt — legalkalmasabban és kielégítőleg létrehozhatóvá tennék a szükségjeinknek megfelelő tanintézményeket, és mindennemű gazdasági ösztöndíjazásokat.

Az országgyűlés eloszlása után pedig a zalai és somogyi gazd. egyleteknek a Georgicon újbóli felélesztésére törekvő mozgalmak alkalmából, a törvényhozásilag auctorisált census hinyában, kerületenkint, a jobbaknak bizonyos meghatározott időre, ugyan ez alapon történendő, öpkénytes, de rendes adakozása útját javasoltam annak eszközzésére, hogy módját ejtsük ez intézmények létrehozásának.

Javaslatba hoztam pedig ez általános földbirtoki census alapját azért, mert 1-ör legigazságosabbnak tartom, és 2-or mert a legegyszerűbb észjárás nyomán azt hittem, hogy midőn az ország tőke-vagyonának helyes kezelése, kellő hasznosítása, és főleg megtartása főrogo kérdésben, akkor az erre szolgáló leghatályosabb eszköznek előteremtéséhez, — mely minden áron is létesítendő volna, — a földbirtokosok kicsinye nagygyaránt, jól felfogott önértékében, örömezt fog áldozni, e célra oly csekélységgel, mely évenként például az egész telkes gazdát egy huszassal, az ezer holdas birtokost $6\frac{2}{3}$ forinttal terhelhetné csak, míg az ország gazdaságata lehető felvirágoztatásának eszközzésére évenként 280,000 forintot biztosítana.

Nem bonczolgom, mennyire indokolható e fontos államgazdasági ügynek ez ideig való agyonhallgatása az országban. Elég szomorú, hogy ismét két vesztett évvel súlyosbult állapotunk. Mindemeltett azt tartom, hogy csüggednünk ebben sem lehet, nem szabad.

És e szempont késztetett azon törekvésre, hogy e körülményekkel szemben is, módját keressem oly vállalatoknak, melyek közvetlen jövedelmezésük mellett, egyszersmind biztos lehetőségét nyujtsák e tanintézetek létesítésének és fentartásának, a nélkül, hogy még azon főnemlített földbirtok utáni csekély áldozatot is igénybe kellene venni.

Igy történt, hogy a múlt tavaszon Trefort Ágoston ő nsgával tartott értekezéseim folytán, és Lumniczer József ipam uramnak közreműködésével készült egy tervezet, mely ez eszmét valósíthatná.

Minthogy pedig e tervezetet olyannak hiszem, mely épen ezen legfelsőbb kegyes pénzbeli ajánlathoz, és a kormánynak határozottan kifejezett készségéhez csatlakozva, feladatunknak megoldását egész mérvében eszközölné és biztosan célravezetné: nem mulaszthatom el azt a tisztelt Bizottmány elé javaslatképen terjeszteni.

A Program pontjai e következők:

Programm.

1. Hazánk nagyobb mérvű, de lehetőleg hason körülményű vidékein — mint például az altiszai megyékben vagy dunántuli kerületben sat. — vagyis a tervezett 5 gazdasági kerület mindegyikében alakulna egy egy részvényes Haszonbérlo Társulat:

2. Azon kitüzött czállal és kötelezettséggel, hogy 24 évre 4, vagy 5 ezer holdnyi, és így tetemesen nagyobb jószágot bérelvén, mint egy gazd. tanintézetnek tanulmányi alapjául szorosan szükséges volna, ezen birtokon egy gazd. tanintézetet alakítson, s a birtokon gazdálkodást az intézet által eszközöltesse.

3. Az intézet ad normam szerveztetvén, mint az az e tárgyban megjelent „Figyelmeztetések”-ben részletesen és okadatolva tárgyalatik, ennek ott specificált költségei már nagyrészt a tetemesb haszonbéri birtok rendes administrationalis költségeinek teljes megkimélésével pótolatnának. De

4. hazánkban ez időben a nagyobb birtokoknak haszonbérbe adására igen is nagy hajlam mutatkozván, igen feltehető, hogy haszonbérbe adni kívánó és belátóbb nagy birtokosaink örömet fognak kapni az alkalmon, hogy az annyira szokásba jött s földtökéntet végveszéllyel fenyegető kiaknázási bérrendszer helyett, — mellynek következtében a jószágok belértékének legnagyobb része felemésztetvén, azoknak legfeljebb csak romjai jutandnak vissza tulajdonosaikhoz, — egy egy ily célra alakult társulatnak bérelhessék ki jószágaikat; teljes meggyőződéssel lehetvén, hogy — a mint már a tanintézet természeté is magával hozza — birtokaik a haszonbéri idő alatt bel- és külértékben nem csak nem rogáltatni, hanem mindenesetre nagy mértékben

gyarapodni fognának. És e lényeges körülmény elég hatályos indokul szolgálna arra, hogy minden áldozat igénylése nélkül is, a saját érdeküket józanul felfogni tudó bérbe adók részéről méltányos bérköveteléssel találkoznék a társulat.

5. Nem lehetvén előre tudni, mely és mily jószág bérletéhez juthat a társulat, nem is lehet ugyan előlegesen meghatározni a befektetendő üzleti öszveget, melyet a vállalat szükségelne. De feltéve, hogy a kibérlendő birtok mintegy 4 ezer holdnyi, és nem épen lakatlan s minden felszerelés nélküli pusztaság: biztos eljárásnak tartható, ha e vállalat alaptőkéje 124 ezer forintba tétetik mely

6. 620 két két száz forintos részvények kibocsájtása útján volna kileremthető

7. A részvények aláírásával a társulat megalakulván, egy 5—7 vagy 9 tagból álló igazgató választmányt nevezne, mely az illető vidéki és területi körülményekhez helyesen alkalmas jószágnak haszonbérbe leendő tapintatos megszerezhetőségéről gondoskodnék, és mind e részt, mind pedig a szervezeti alapszabályokra nézve egy tervezetet nyújtana a társulat közgyűlése elé. Magában értetődik, hogy egy terjedelmesebb haszonbérlet esetében az alaptőkének is aránylag nagyobb-nak lenni kellettén, ez a részvények számának kellő szaporításával eszközöltetnék.

8. Megalakulván a társulat, és megbiztatván az igazgató választmány a célba vett haszonbérletnek megkötésére, kezdődnének a részvények utáni befizetések. És pedig a vállalat biztosításaul azonnal 10%, a haszonbérlet kezdetével 40%, a reá következő $\frac{1}{4}$ év mulva 15%, és ismét $\frac{1}{4}$ év mulva 15%, úgy hogy a haszonbérlet első évének közepéig 80%-ja a részvényeknek befizettessék. Ezen öszveg a gazdaságnak kellő felszerelésére, üzletére és a tanintézet alakítására szükségeseznek előkészítésére fordíttatván, annak állandó és forgó üzleti tőkéjét képezné.

9. A részvényeknek fizetetlen fenmaradó 20%-ja tartalék tőkéül maradna, mely csak a gazdaságnál netán előfordulható nagyobb-szerű csapások és szerencsétlenségek, vagy tetemes hasznot ígérő rendkívüli iparos vállalatok esetében lehetne igénybe veendő.

10. Biztosíttatik a társulat által a részvényesek részére a befizetett öszvegeknek 5%-ja kamatul; ama megjegyzéssel azonban, hogy a gazdaság előlegesen nem jövedelmezhetvén, minden mystificatio elkerülése végett, az első évi kamat mindjárt azon év végével al-

kalmasint tán ki nem fizettethetvén], ez csak a következő éveknek rendszeren fizetendő kamatai mellett 10%-os részletekben lenne utólagosan pótolandó.

11. Biztosíttatik továbbá a részvények befizetett tőkéjének a haszonbérlet ideje lejártával történendő teljes visszafizetése, mert ez a jószágnak illő felszerelésébe és üzletébe fektetendő tőke lévén, folytonos épségben és evidentiában kell tartatnia.

12. A társulat vállalatának legelsőbbben is haszonvállalatnak kellvén lenni, hogy czélba vett feladatát, t. i. egy gazdaképző intézetnek létrehozását és fentartását illően eszközölhesse, — de csak is mint haszongazdászati nyújthatván biztos alapot az életrevaló gazd. tanintézet alkotásának is: olynemű érdekesség eszközöltetnék a vállalat jövedelmessége és az intézetnek üdvös kifejtése közt, mely biztos és számokra alapítható kezességet nyújt e társulati vállalatnak mind a két iránybani sikeres eredményéről. Mert habár a haszonbérrendő tárgynak ismerete nélkül erre vonatkozó tüzetes számíthatásokat előlegesen tenni nem is lehet, de feltéve a bérrendő jószágnak haszonmívelési képességét, az általánosan elismert elvekből kiindulás kétségtelen vezérutat nyújt egy ez ügybeni combinációnak helyes megalapítására. Ugyanis

13. A társulat igazgató választmányának felügyelése alatt, egy a „Figyelmeztetések“-ben részletesen tervezett gazd. tanintézetnek közvetlen vezetése, kezelése és mívelése alá állíttatván az egész haszonbéres jószág, és a tanintézetnek rendes évi költségei az ugyanott előadott specificatio szerint vétetvén fel: előlegesen és minden tétozás nélkül, e következő számítási vázolat állíttathatik fel kellő tájékozás végett:

a) az egész jószágnak a tanintézet által viselt igazgatási, kezelési és részben mívelési költségeinek is megkímélése fejében általánosan számítható legalább is holdankint 1 forint, és így a 4 ezer holdnyi birtoknál 4.000 ft.

b) Nem szükséges részletes bizonyítgatást, hanem általános tapasztalásunk tanuskodik róla, hogy nálunk a gazdaságnak üzletébe helyesen fektetett beruházási és forgalmi tőkék legalább is 15% tiszta jövedelmet hajtanak, de kiváló ész, ismeret és értelemmel

Áttétel . . . 4.000 ft.

alkalmazva két annyit is jövedelmezhetnek, amint ezt kész vagyok élő példákkal be is bizonyítani. (L. a Függelék.) Gazd. tanintézeteink vezetésére pedig ily jeles képességgel bíró egyéniségeket szándékunk megszerezni. De maradván a 15 százalékos szerényebb számításnál, a százezer forintban feltételezett üzleti tőkének, mint ilyennek, tiszta jövedelme az iparos forgalomban biztosítható 15.000 ft-ra.

Igérne tehát e vállalat maga elvontan tiszta jövedelmet összesen 19.000 ftot.

14. Lenne pedig a társulati vállalatnak e jövedelméből fedezendő:

a) mindenekelőtt a befizetett 100 ezer forint üzleti tőkének 5%-os kamatja a részvényesek számára összesen 5.000 ft.

b) a tervszerinti tanintézetnek a társulatra eső mindennemű oktatási költségei, évenként 11.000 ft.

összesen 16.000 ft.

c) Ha pedig ez intézethez egy rendes erdőszképző tanfolyam is csatoltatnék, ez a rendes évi költségeket csak 2000 forinttal öreghítené.

15. Fenmaradna tehát még ez utóbbi esetben is 1000, az elsőben pedig 3000 ft., mely dividendaképen a részvényesek kamatját évenként 1, illetőleg pedig 3 százalékkal szaporíthatná, vagy pedig az üzleti tőke öreghítésére fordíthatatnék, és egyszersmind alapul szolgálhatna egy helyes administratív procentuáció életbeléptetésére.

16. Kitűnik egyébiránt e számítás fonalán, hogy ily társulati vállalat az ország e leglényegesebb érdekeinek gyökeres előmozdításával nem csak a hazának tenne legjobb szolgálatot, de magában véve is hasznos, sőt nagy mértékben nyereséges vállalatná alakulhatna és fejlődhetnék. Kitűnik továbbá az is, hogy a számításban felvett 4 ezer holdnyi birtoknál nagyobb haszonbérlet illő határokig értve — a vállalat haszoneredményét még kedvezőbbé tenné.

17. Élő példát nyújtana a vállalat végre annak kimutatására, hogy a jó akarat, ész, ismeret és értelemmel párosulva a legbecsületesebb módon képes haszonnal vállalkozni most is, midőn mindinkább csak a mások kárával való nyereszkeskedés válik általánossá; és egyszersmind andidotumul szolgálna ama legujabban óriási mérvben lábrakapott disztelen kibérléseknek ellenében, melyek különösen a nagyobb birtokokat s velük a haza erejét végpusztulással fenyegetik.

Ime ez fővonásokban rövid vázlata egy tervnek, mely szerint az országnak nagyobb területi, de lehetőleg hason körülményű vidékein, vagyis a tervezett 5 gazdasági kerületben egy-egy Haszonbérlő Társulat alakulhat a célra, hogy életrevaló gazda-, s egyszersmind, a hol szükség, erdőszképző intézetet létesítsen, a nélkül, hogy mai szorult állapotunkban még e részt is áldozatot hozni kénytelenítettünk.

Az imént előadott tervezet, tisztelt Bizotmány, a végre készült ugyan, hogy egészen magán vállalatok útján is módját nyujtsa a gazd. tanintézetek létesítésének; de ezen tervezetet alkalmasnak tartom egyszersmind arra is, hogy eszerint eszközöltessék a cél elérésére nélkülözhetlen közremunkálásunk, és csatlakozzék az Ő Felsége által tett kegyes pénzbeli ajánlathoz és az ország kormányának készségéhez; mert ez összefogott erő által feladatunk megoldásának teljes sikere kétségtelenül biztosittatik.

Ugyanis 1-ör Az Ő Felsége által utalványozott pénzüszveg elégséges volna és legezélszerűbben felhasználtathatnék a tervezett 5 gazdasági kerület mindenikében egy illő gazd. tanintézetnek épületbeli fel- és beszerelésére.

2-ör az öt gazd. kerületnek mindegyikében létrehozandó egy ily haszonbéri vállalat kiállítaná tanintézetének esztendőbeli fentartási költségeit, és a közérdeklés hatása alá helyezvén azt, egyszersmind azon kifogyhatlan élesztő erőt lehelné belé, melyet ez intézeteknek csak a közélettel, csak az országos gazdaság közérdekével fonódott szoros és folytonos összeköttetés nyujthat, és a mely egyedül képes azokat valóban életrevaló fejlődésre vezérelni. Végre

3-ör azon készség, melylyel az ország m. kormánya ez ügyet felkarolta, nem hagy kételkednünk abban, hogy a mennyire ily kerüle-

tenkint országos alapítványi és kamarai javak — melyeknek illő jövedelmezésük mellett, kül-és belértékükben való ép fentartása ugyis rendeltetésszerű, — alkalmilag léteznének: azokból e haszonbéri vállalatoknak helyes alapjául szolgálандó jószágok bérbeadását eszközölni, és e vállalatoknak létesülésére segédkezet nyújtand.

E három tényezőnek együttműködése teljesen szilárd alapját fogná megvetni a gazdasági tanügynek. Ugyanazért az én csekély véleményem szerint egész erélylyel megkellene ragadni e kínálkozó helyes alkalmat, hogy ez államgazdasági kérdés alapos és átható megoldást minél előbb nyerhessen. És mindenestre az országos gazd. egyesület van arra hivatva, hogy eddigi üdvös működéséhez hiven, felhasználja e kedvező körülményt, és

egyrészt Ő Felségéhez, meg a nm. helytartó tanácshoz intézendő feliratokban, hálás köszönettel fogadván a kegyes ajánlatot, és előterjesztvén a gazdaságnak e tekintetben országszerte nagymérvű és sürgős szükségét: ez irányban állásának egész hatályosságával kérelmezzon:

másrészt pedig a vidéki és megyei egyesületekhez egy lelkes felhívást intézzon, melyben kifejtvén irányadó eszméit, azoknak e célra, t. i. ily tanintézetek létrehozására, a tervezett kerületenkint való csoportosulását, és ily Haszonbérli Társulatok keletkezésére élesztő közreműködését sikeresítse.

Nem kételkedhetünk benne, hogy ez ügynek ily módon eszközöndő eredményre vezetése, az országos gazd. egyesület működésének egyik legértékesebb gyöngye fogna lenni:

Mert nem említve számos egyéb szintén nagyon lényeges haszoneredményeket, melyek a feladat ilynemű megoldásából a nemzetre közvetlen és közvetve háromolnának: megalapítója lenne az egyesület ez által azon mód- és eszközöknek, melyek a gazdáknak minden rétegeiben — korunk fejlődési arányaihoz mérve — még oly igen hiányzó alapos szakértelmet, a legrövidebb idő alatt, életrevalóan megteremteni fognák.

Azon szakértelmet, mely nemzetünknek természetes eszéhez és ügyességéhez szegődve, képesitené azt mezőgazdasága minden ágainak ilynemű kifejlesztésére, hogy a világforgalomban azon diszes és értékes helyet, melyre hivatva van, becsülettel elfoglalni és szilárdan betölteni tudná.

Mindenek felett pedig képesitené azt, hogy a nemzeti vagyont, e sok viszonytagságok közt hányatott édes hazánknek földjét, minden, még a legterbesebb körülmények közt is, hasznosan értékesítse nemcsak, de meg is tartsa. Pedig ha megtartottuk, meg is melettük ezt, s vele a hazát, legalább a jobb jövőnek.

Teljesen hiszem végre, hogy az országos gazd. egyesület, ez ügynek ilyenmü létrehozásával, a legnagyobb mérvben járulna, e köztelkén hangzott s panaceáinkról szólló, ama bölcs igéknek megtestesítéséhez, melyeket ez előterjesztésem bevezetésében felidéztem.

Ezekben öszpontosul a feladatunk alapjául szolgáló kérdés felletti előterjesztésem. Bátor vagyok ezt a tisztelt Bizottmánynak becses figyelmébe ajánlani, mint az ezen ügy körül szerzett tágasb tapasztalataim kifolyását.

És engedje meg a tisztelt Bizottmány, hogy e javasoltam tervezetnek mind köz- mind magán tekintetben való hasznos életrevalóságáról táplált szilárd meggyőződésemenek jeléül, egyszersmind azon határozott ajánlatot tehessem, miképen késznek nyilatkozom az így tervezett öt gazdasági kerületben, s az ez alapon és e célra alakulandó Haszonbérllő Társulatok mindenikében egy egy ezer forinttal résztvenni. Engedje meg nyiltan kijelenthetnem azt is, hogy annál örömebb vállalkozom a részvételre ez öszveggel, mivel ez is egy oly becsületes és józan munkásságnak édes gyümölcse, mint a milyennek — fajunk jólétére és dicsőségére — országszerte leendő megteremtéséhez általa járulni kívánok.

Függelék.

A mezőgazdaságba helyesen fektetett *üzleti tőke* minőségének és *jövedelmezhetőségének* illusztrációjául, felhozom itt e részt egy nagyobb és egy kisebb gazdaságnak élőpéldáját.

Az első a m. Eltz grófi család vukovári uradalmának *grabovo* nevezetü pusztája; a második *bogdanovcsei* saját kis birtokom gazdasága, mely csak 5 év óta van saját kezelésem alatt.

E kimutatásokra nézve előlegesen megjegyzendőnek vélem:

1) hogy e gazdaságok területében a holdszámok alatt a törvényes szlavóniai holdak 2000 □ ölével értendők.

2) Hogy a földbérnek holdankinti meghatározásában az ott létező és lehetőleg hasonló körülményű viszonyokat vettem zsinórmértékül. Az első gazdaságra nézve t. i. a szomszédjában fekvő hasonminőségű és aránylagos épületekkel ellátott kisebb pusztát, mely kibérelve levén, holdankint 7 forint fizettetik érte, a miből az uradalom az adó terhét is viseli. A másodikra nézve pedig a helybeli körülményeket, hol még egyes holdaktól is általában 5 forint évi haszonbér fizettetik, s az adó a földtulajdonost terheli.

3) Hogy e kimutatásokban a számvetés több évi eredményeknek átlaga, és pedig olyan átlaga, melyben a számtételek kikerekítése a jövedelmeknél a valóságon alul, a regie-nél pedig a valóságon felül állítottak.

Grabovo pusztának jövedelmi költségvetése:

Eladó: I, Átlagos évenkénti jövedelem:

1. Buza 4000 mérő à 4 ft.	16000 ft.
2. Árpa 2000 „ „ 2 „	4000 „
3. Kukoricza 6000 m. à 2 ft. 40 kr.	14400 „
4. Zab 1000 m. à 1 ft. 40 kr.	1400 „
5. Repce 1000 m. à 6 ft.	6000 „
6. Gyapju 35 mázsa 130 ft.	4550 „
7. Birka és bőreladásból	1600 „
8. Göbolyöktől 28 db. à 120 ft.	3360 „
összeg	51310 ft.

II. Pénzbeli *Regie* évenként:

1. Tiszt, 4 felügyelő, 1 kovács, 1 bognár, 5 kocsis, 23 béres, 6 juhász pénzbeli fizetések	2800 ft.
2. Tüzelő fájuk	430 „
3. Ezeknek só és szalonna	760 „
4. Marhasó	120 „
5. Orvosi szerek	100 „
6. Vas, bognárfa, kötél, kenőcs, villák	1550 „
7. Napszámok	5400 „
8. Ökörvétel 30 db. à 100 ft.	3000 „

9. Épületjavításokra	1000	"
10. Központi adminisztrációhoz	1000	"
11. Földbér 1320 hold után à 7 ft	9240	"
összeg	25400	ft.

Marad az üzleti tőkének kamatjául 25910 ft.

III. Üzleti tőke:

1. A főnebbi pénzbeli Regie egész évre	25400	ft.
2. A gazd. személyzetnek 1 évi deputatum	4200	"
3. Egy évi vetőmag	5500	"
4. 100 db. ökör à 100 ft.	10000	"
5. 24 ökörfogathoz szekér, eke, borona és a többi szerszám à 150 ft.	3600	"
6. 10 db. ló à 120 ft	1200	"
7. 5 lófogathoz való szerszám à 150 ft.	750	"
8. Félévi ökör és ló tartás à 50 ft. .	5500	"
9. Birkaállomány 2000 db. à 5 ft. .	10000	"
10. Félévi téli birkatartás à 1 1/2 ft. .	3000	"
összeg	69450	ft.

Bogdanovczei saját birtokomon.

Eladó: I. Átlagos évenkénti jövedelem:

1. Buza 300 mérő à 4 ft.	1200	ft.
2. Árpa 250 " " 2 "	500	"
3. Kukorica 400 m. à 2 ft 40 kr. . .	960	"
4. Repce 80 m. à 6 ft	480	"
5. Gyapju 10 1/2 mázsa à 130 ft . .	1365	"
6. Birka és bőr eladás	580	"
összeg	5085	ft.

II. Regie:

1. 3 gazdasági cseléd és 2 juhász . .	240	ft.
2. Ezeknek só, szalonna	92	"
3. Tüzelő à 10 ft.	50	ft.

4. Marhasó 520 font	16 „
5. Orvosi szerek	12 „
6. Kovács, bognár munka	150 „
7. Apró szerek	65 „
8. Napszámok	370 „
9. Pénzért való szántásért	90 „
10. Vonó lókopás	100 „
11. Épület javítás	45 „
12. Birka-legelőbér	120 „
13. Földbér 133 holdért á 5 ft.	665 „

összev 2015 ft.

Marad az üzleti tőke kamatjául 3070 ft.

III. Üzleti tőke;

1. A főnebbi évenkénti Regie	2015 ft.
2. 1 évi cseléd deputatum	336 „
3. 1 évi vetőmag	566 „
4. 6 darab ló à 150 ft.	900 „
5. 3 fogathoz való készület à 150 ft.	450 „
6. Félévi lótartás à 80 ft.	480 „
7. Birkaállomány 400 db. à 5 ft.	2000 „
8. Félévi birkatartás à 1 ft. 50 kr.	600 „
9. Építkezéseim	640 „
10. Földbe tett investitióim	350 „

összev 8337. ft.

Az első gazdaságban ennél fogva 69150 forint levén az üzleti tőke és 25910 ft. annak eredményezett kamatja,

a másodikban pedig 8337 ft. az üzleti tőke és 3070 ft. a kamat, kivüláglik a helyesen befektetett üzleti tőkének dús gyümölcsözése a gazdaságat mezején is, midőn

az első esetben 37½ száztólival,

a másodikban 37 száztólival jutalmazza gazdáját.